

BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ, BASINDA HABER KAYNAĞININ HAKLARI VE KORUNMASI¹

Prof. Dr. Lena MARCUSSON

Çeviren: Doç. Dr. Müslüm AKINCI*

GİRİŞ

Basın hukukunda habercinin hakları ve korunması, İsveç'te görsel-işitsel iletişim özgürlüğüne dair düzenlemelerin en önemli konuları arasında görülür. Demokratik akidenin bütünleyici parçacı olan ifade özgürlüğü, bilgiyi elde etmenin yol ve aracı; bir kimsenin kamusal işlerle ilgili hususları açıklama ve tartışmanın öngereği olarak algılanır. Geleneksel basın özgürlüğü temelde kamu otoritesi ile ilintili olarak güvence altına alınmıştır. Fakat yıllar boyunca yasama organı ve kamuoyu tartışmalarında, özel girişimi veya farklı türden yarı-özel örgütleri ilgilendiren hususların da toplum için yaşamsal öneme sahip olduğu ve bu yüzden müzakereye daha açık olmak zorunda olduğu kabul edilmektedir.

Bu makalede haber (bilgi) kaynağının İsveç hukukundaki konumunu tanımlamaya, habercinin hakları ve korunmasına yönelik reform önerileri hakkındaki tartışmalara dikkati çekmeye çalışacağım.

1. 1949 Tarihli Basın Özgürlüğü Yasası

1949 tarihli Basın Özgürlüğü Yasası (BÖY), dünyada kendi alanında bir ilkörnekleme olan 1766 tarihli yasanın ardıdır. İsveç'te "Özgürlük Çağı" olarak adlandırılan yıllarda bu yasaya öyle büyük bir değer atfedildi ki, temel kanunlardan biri sayıldı. Çağdaş temel yasalar kavramı aynı dönemde geliştirilerek; bu kategoride sayılanlarda yapılacak herhangi bir değişiklik Parlamentonun nitelikli oyçokluğuna bağlanmıştır. 1949 tarihli yasanın karakteristik özelliği, sadece basın özgürlüğünü değil, aynı zamanda bu özgürlüğün ayrıntılı nitelikleri ve sınırlarını belirlemesidir.

¹ **Marcusson**, Lena (1993), "Freedom of the Press, Rights and Protection of Informants to the Press", **Modern Legal Issues An Anglo-Swedish Perspective** (Ed. Ulf Göranson), Uppsala: Iustus Förlag, s.217-230

* Kocaeli Üniversitesi İdare Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

İfade hürriyetinin öteki sınırlandırmaları, yine de sıradan bir yasa ile düzenlenebilir. 1974 tarihli Esas Teşkilat Kanunu (*Instruments of Government*)’nda, ifade hürriyeti ve bilgi edinme hakkı genel olarak güvence altına alınmış ve sıradan kanunlarla sınırlandırılabilmesi öngörülmüş olmakla birlikte, bu sınırlandırmanın sadece demokratik bir toplumda kabul edilebilir bir amaca ulaşmak için geçerli olacaktır. Bu türden bir sınırlandırmanın öngörülmesinde özel usuli güvencelerin geliştirilmiş olması gerekir.

1991’de İsveç devleti, televizyon, video ve film sektörü gibi görsel işitsel yayıncılığın diğer alanını da kapsayacak şekilde BÖY’nin modelini daha da genişletmiştir.

Basın Özgürlüğü Yasası herkesin düşüncesini ifade etme, yazıya dökme, resmi belgelere ulaşma ve bilgilendirme özgürlüğünü güvence altına alır. Dahası, herkesin bilgiyi yay(ımla)mak üzere basına (yazar veya bir yayıncı ya da kablolu Tv olabilir) verme hakkı olduğunu kabul eder.

Yasa özgürlük ve korumayı birkaç önemli açıdan güvenceler:

A. Basma ve Yayma, Basılı Eseri Dağıtma Hakkı

2 Basın Özgürlüğü Yasası sınırlandırmanın da sınırları başta olmak üzere, yayıncılıkla ilgili cezai sorumluluk ve usul hükümlerini düzenler. Bunlar arasında en önemli hüküm, sansür yasağına dair olanıdır. İdare (kamu gücü) basılı eserlerin basımı, yayımı ve dağıtımından önce bir engel çıkaramaz. Böyle bir müdahale, basın özgürlüğünün doğasına aykırı düşer. Savaş hali gibi, bazı istisnai durumlarda mahkeme bir süreli yayının yayınlanmasını altı aya kadar yasaklama (durdurma) kararı alabilir.

Basın Özgürlüğü Yasası neyin yayınlanıp, neyin yayınlanamayacağına dair sınırı belirler; basının yayın özgürlüğünü kötüye kullanma durumunda idarenin alabileceği zorlayıcı tedbirleri de düzenler. Basılı eserin içeriğinden sorumluluğu, onu hukuka aykırı biçimde yayımlayana yüklenmiştir. Bu kişi süreli yayında editör ve bir kitapta veya süreli olmayan başka bir yayında ise yazarın kendisidir. Bu, bir tür kusursuz sorumluluk durumuna tekabül eder. Basın Özgürlüğü Yasası kimin, hangi durumda, neyden sorumlu olduğu hususlarını ayrıntılandırır.

B. Kamusal Belgelere Erişim

Yasama organı kamuya açıklık ilkesi gereğince, istemde bulunanın bunu hangi saikle istediğini sorgulamaksızın, bilgi ve haberin idare tarafından

kamuya açık tutulacağına dair düzenleme yapmıştır. Kamusal belgelere erişim hakkı basında kamuyu ilgilendiren konular bakımından oldukça önem arzeder. Her yurttaş resmi belgelere erişimi talep edebilir. İdarenin eline geçen veya kendisinden sadır olan her türden bilgi ve belge “resmi” kabul edilir ve erişime açıktır.

Basın Özgürlüğü Kanunu’na göre bazı çıkarları korumak için belli bilgi ve belgeler “sır” kapsamında değerlendirilebilir. Bunlar kişinin bütünlüğü, kişisel veya mali durumu ile ilgili olanlar ve ulusal güvenlikle ilgili olanlardır. Resmi belgelerin tasnifi Basın Özgürlüğü Kanunu’da yapılmış olup, bunlara erişim konusundaki yasaklamanın sınırı ve şartları ise 1980 tarihli Sır Kanunu’nda düzenlenmiş bulunmaktadır. Eğer belge resmi ise ve içindeki bilgi gizli değilse, idare onu herhangi bir gecikmeye mahal vermeksizin erişime açık tutmak zorundadır.

C.Bilgi Edinme Hakkı

Yayım için bilgi alışverişinde bulunan insanlar birkaç açıdan korunmuştur. Gazeteciler, haberin kaynağını açıklamamakla yükümlü olup; bilgi kaynağı hukuki süreç boyunca anonim kalma hakkına sahiptir. Haber veren sadece Basın Özgürlüğü Kanunu’nda belirtilmiş olan bilgileri açıklamak dolayısıyla kovuşturulabilir.

2. Sır Düzenlemesi

Kamusal bilgilere erişim hakkı Basın Özgürlüğü Kanunu’nda düzenlenmesine karşın, bu hakka dair sözlü ya da yazılı nitelikteki gizli bilgilere uygulanan sınırlandırmalar Sır Kanunu’nda bulunabilir.

BÖY, sırrı belli menfaat kategorilerine göre düzenler. Yasası’nın İkinci Bölüm’de bu türden menfaat kategorilerine değinilir: ülke (Kraliyet) güvenliği, merkezi mali politikalar, suçun önlenmesi ve kişinin (bütünlüğünün) korunması veya kişilerin ekonomik durumlarının korunması gibi başlıca nedenler sıralanır. Sır Kanunu’nda korunmaya değer görülen menfaatler kamu idaresinin farklı alanlarına ve bu alanlara özgü farklı bilgilere ilişkin olmalıdır. Örneğin, sosyal refah idaresinde, bireylere herhangi bir zarar vermeksizin açıklanamayabilecek olan bilgiler sır kapsamında değerlendirilir.

Belirli bir başvuruda ilgili idare bir belgenin tümü veya bir kısmını ifşa konusunda karar verirken ilgili kimsenin menfaatinin ne ölçüde zedelenebileceği hususunda bir değerlendirme yapılmalıdır. Eğer hukuken

sır saklamakla yükümlü bir kimse, gizli bir bilgi veya belgeyi ifşa ederse Ceza Kanunu'na göre sır yükümlülüğünü ihlalden sorumlu olur.

Bir haber kaynağının sır yükümlülüğünü şifaî olarak ihlal ettiği her durumda ceza sorumluluğu işletilmez. Bu bakımdan Sır Kanunu bilgi kaynağına (*informanta*) yayın konusunda bir ayrıcalık tanır. Yasa'nın sadece Onaltıncı Bölümü'nde tanımlanmış olan hallerde sessiz kalma "yükümlülüğü" öngörülmektedir. Bu Bölüm'de Sır Kanunu'nun bu maddeleri tasrih edilmekte ve ketumiyet konusundaki diğer hükümler yer almaktadır. Zira burada habercinin hakları sessiz kalması gerekene kıyasla ikincil derecede kalmaktadır. Bu noktada öteki pek çok örnek arasında şunlar sıralanabilir: bir duruşmada kapalı kapılar ardında söylenenler, gizli bir karar ve bir hastanın sağlık durumu ile ilgili bilgi (açıklanması halinde hastanın menfaatinin önemli ölçüde ihlal edilebilecek ve açıkça yayınlanabileceği belirtilmemiş olan bilgiler). Bu sadece örnek kabilinden Yasa'nın düzenlediği sır kategorisine dahil örneklerden bazılarıdır. Bunların çoğu kamu görevlilerini ilgilendirmesine karşın, bazıları (avukat-müvekkil ilişkisi gibi) özel hukuk ilişkilerine de uygulanabilir.

4 3. Açığa Vurma (İfşa) Suçları

Habercinin haklarının çekirdek alanının önemli bir kısmı basılı eserlerden dolayı cezai sorumluluğuna ilişkindir. Basın Özgürlüğü Kanunu'nda yayım özgürlüğüne karşı suçlar ile habercinin suçları da dâhil, Kanun'daki öteki suçlar arasında bir ayırım yapılır. Bir haberci, yayım özgürlüğüne karşı suçlardan dolayı sorumlu tutulamaz. Basın Özgürlüğü Kanunu, cezai fiilleri tanımlar ve bir fiilin aynı zamanda ceza normları ile yaptırıma uğrayabileceği durumları belirler.

Basın Özgürlüğü Kanunu'nda "hukuka aykırı açıklamalar" deyimi ayrıntılarıyla tanımlanır. Ör. Vatana ihanet, isyana teşvik, fesatlık, hakaret veya tahkir gibi suçlar aynı zamanda Ceza Kanunu'nda yaptırım öngörülen fiillerdir. "Hukuka aykırı yayın" deyimi ise, sır (gizli) sayılan bir belgenin yayımı veya Sır Kanunu veya Ceza Kanunu gereğince sır saklamakla yükümlü olan bir kimsenin bu sırrı ifşa etmesi durumunda Basın Özgürlüğü Kanunu, bu kanunlara göndermede bulunur. Şayet Parlamento sır kurallarının kapsamını genişletirse, yayım yasağına ilişkin daha sıkı düzenlemeler getirmiş olur.

Yayımdan sorumlu olan kişinin aynı zamanda sır saklamakla yükümlü olanla aynı kişi olması durumu nadiren gerçekleşebilir. Tipik bir örnek

durum şu olabilir: sır saklamakla yükümlü olan bir kimse bu sorumluluğunu ihlal ederek sırrı ifşa eder veya bir yayıncının eline verirse bu, Basın Özgürlüğü Yasası 'na göre 'hukuka aykırı açıklamalar'dan sayılır ve yaptırıma tabidir.

Bir kimsenin Basın Özgürlüğü Kanunu'na göre suç işlediği ileri sürülürse savcılık derhal kovuşturma başlatır. Üç meslekten yargıç ile dokuz kişilik bir jüri (meslekten olmayan yargıçlar) önünde yargılanır. Fiil suç oluşturuyorsa hükmü, jüri verir. Jürinin kararını yargıçlar değiştiremez. Jüri kararını verdikten sonra yargıç heyeti beraatine veya daha hafif cezaya hükmedebilir. Sıklıkla söylenen odur ki, jüri neredeyse hiçbir zaman bu tür davalarda zanlının mahkûmiyetine karar vermez. Basın Özgürlüğü Kanunu, temel tavsiye (*instruction*) olarak şöyle bir hüküm getirmiştir: jüri her zaman basın özgürlüğünün özgür bir toplumun temeli olduğunu göz önünde bulundurması, muhakeme yaparken ifade şeklinden (sunumdan) çok, amaçlanan niyette hukuka aykırılığın aranması ve şüphe (ya da ikileme düşülmesi) halinde aklamadan yana oy kullanması gerekir (Basın Özgürlüğü Yasası Bölüm I, m.4).

4. Habercinin Hakları

Basında “haberci” deyimini andığımızda, bundan iki tip haberci murad edilir: geleneksel anlamda haberci (gizli bilgiyi elde edip bir yayıncıya ulaştıran, satan veya ifşa eden kimse), ikincisi ise basılı esere katkı sunan/katılan çalışan gazeteci, yazar veya yayın şirketinin öteki mensubu olabilir. Bu gruptakiler yukarıda zikredilen yasal düzenleme gereğince ceza yaptırımından muaf olmasına karşın bilginin iletiminden, sütunların hazırlanmasından dolayı sorumlu tutulabilirler. Bu iki tip habercinin hakları iki başlık altında ele alınabilir: habercinin özgürlüğü ve habercinin korunması.

4.1. Habercinin Özgürlüğü

Habercinin özgürlüğü, ceza veya disiplin yaptırımlarından bağımsızlığını ifade eder. Şu kadar ki, bu yaptırımlar Basın Özgürlüğü Kanunu'nda öngörülmüş olmalıdır. Örneğin, bir kamu idaresinde çalışan bir bilgi kaynağı, kurumun bilgi verme yükümlülüğüne zarar vermesi nedeniyle, Kanun'da aksi öngörülmedikçe, herhangi bir cezai yaptırım tehdidiyle karşı karşıya bırakılamaz. Burada özgürlük, bilginin açıklanmak üzere tasnif edilme şartına bağlıdır. Bu serbesti idarenin ajanları için kural olarak geçerli olmasına karşın bir işverene sözleşme ile bağlı olarak çalışan veya çalışma şartları ile ilgili olarak sır saklama yükümlülüğü

konusunda akdi bir sorumluluğu olan kimse bakımından bu geçerli değildir.

Basın Özgürlüğü Yasası'nda öngörülen haber kaynağının kovuşturulmasına dair özel şartlar (haber kaynağının serbestîlerini kısıtlayan haller) nelerdir? BÖY Bölüm 7, m.3'de eğer bir kimse bir açıklama yapar veya açıklama yerine geçebilecek bir fiile katkı sunarsa üç farklı durumda sorumlu tutulabilir:

a) Ülke güvenliğine karşı suçlar kategorisinde görülen bir fiil; örneğin vatana ihanet, casusluk veya gizli bir bilginin yetkisiz olarak açıklanması gibi. Sonuncusuna dair, örneğin bir gazeteci hayati bir konu hakkında araştırma yapar ve bunu yayınlamaya hazırlanırsa “hazırlık suçu” kapsamında değerlendirilebilir.

b) Eğer bir kimse belgenin gizliliği kuralı hilafına davranır da başkasına tevdi eder veya yayıma hazır halde bulundurursa; bu durumda Ceza Kanunu anlamında sırrın ifşası suçunu işlemiş olur. Bir kamu idaresinde çalışan kimse kasden gizli bir bilgiyi elden çıkarır ve gazetecinin eline geçmesini sağlarsa, bu suçtur. Bir başka örnek, bir gazetecinin açıkça yayın yasağı konmuş olan bir belgeyi ilgili idareden sızdırması durumunda sözkonusu olabilir.

c) Eğer bir kimse kasden yasa gereğince sır saklama yükümlülüğünü ihlal ederse (görevi ihmal). Bu, gizli olguların iletimi fiili ile ilgili kuralı içerir, dokümanları değil. Bu bağlamda, her türden gizli bilgileri içine almaz. Sır Kanunu'na göre “gizli” olarak tasnif edilmiş olan olguların olması gerekir.

Bir normal (sıradan) kanun ile Sır Kanunu'nda bir değişiklik yaratacak yeni düzenlemeyle yasamanın kuramsal olarak temel bir kanunda güvence altına alınan bir hakkın kapsamı da değişmektedir. Bu türden bir değişiklik, nitelikli çoğunlukla aksi kararlaştırılmadıkça, 10 parlamenterin vereceği önerge ile 1 yıllığına yürürlüğü ertelenebilir

Elbette ki, gizli belgelerin ‘yayımları’ ile gizli bilgilerin ‘ifşası’ arasında varolan mutlak ayrımı tam olarak açıklamak zordur. Genel olarak belgelerin yayınlanmasının daha zararlı olduğunu birileri kabul etse bile, yine de bir memurun belgenin içeriğini telefonla nakletmesi ve alıcının bunu kaydetmesi ile belgenin elden verilmesi arasında büyük bir fark varmış gibi gelmiyor.

4.2. Bilgi Kaynağının Korunması

Bilgi kaynağının korunması, yayın özgürlüğü aleyhine haber kaynağının bir ceza davasında kimliğinin ifşa edilme yasağı ile sağlanmaktadır. Dahası, gazetecilerin anonimlik hakkından yararlanmak isteyen bilgi kaynağının kimliğini ifşa etmesi ceza yaptırımını sebebidir.

Bazı bakımlardan bilgi verenin korunması, bilgi kaynağının özgürlüğünden daha kapsamlı olabilmektedir. Korumanın iki kısmı bunun için öne çıkabilir: Birincisi, anonimlik hakkı ve bilgi verenin kimliğinin korunması. Bu hak gazeteci ve editörler bakımından bilgi kaynağı ile ilgili olarak sır saklama mükellefiyetince korunmuştur. Bu yükümlülük belli özel durumlar hariç, bir gazetecinin tanık sıfatıyla mahkemeye çağrıldığı hallerde de geçerlidir. Bununla birlikte istisnai bazı haller vardır:

- a) Bilgi kaynağının rızası
- b) Bilgi kaynağının kendisinin bazı fiiller bakımından suçlu olduğu haller. Bu durumda suçun açığa çıkarılma yükümlülüğü vardır.
- c) Yargının bazı kanıt araçlarına ulaşmak için gizliliğin kaldırılması kararı verdiği hallerde. Bu durumda bir tanık, bilgi iletme suçu ile suçlanan zanlının kimliğine ilişkin bilgileri vermek zorundadır.
- d) Öteki durumlarda, kamusal veya özel bir menfaat gereğince eğer mahkeme bir tanık veya tarafın yeminli olarak vereceği olgusal gerçekliğe dair ifadede özel bir önem görür ise.

Korumanın öteki kısmını, bilgi kaynağının kimliği hakkında kamu görevlisinin sormaca yapma yasağı oluşturur. Bu koruma, Basın Özgürlüğü Kanunu'nun 7. Bölüm, m. 3'e göre suçlanan bir kimse için geçerli değildir. Fakat yukarıda zikredilen durumlarda (Başlık 5 b ve c'de) gazetecilerin (mahkeme huzurunun dışında) sır saklama ödevi vardır. Bu, polis veya savcılık gibi adli mercilere gazetecilere bilginin kim tarafından verildiğine dair sorgulama yasağı var demektir. Burada şunu söyleyebilirsiniz; bilgi kaynağının korunması ceza sorumluluğunu biçimsel özgürlüğünden öteye gider.

4.3. Bilgi Kaynağının Hakları ile İlgili Örnek Vakalar

Bilgi kaynağının hakları doğrusu ceza kovuşturmasını zorlaştırmaktadır. Kamuya dönük işlerin serbestçe tartışılmasının yararları, haber (bilgi) kaynağının basın karşısında güçlü biçimde korunmasını gerektirmektedir.

Bir kamu görevlisinin hukuka aykırı fiilinin kovuşturulmasında kamu yararının olduğu durumlarda idareden sızan bilgi nedeniyle hükümet olağanüstü rahatsızlık duysa bile bu güvenceli koruma sisteminin işletilmesi gerekmektedir.

Son yıllarda bazı “hassas” mevzular başta olmak üzere, İsveç Başbakanı Olof Palme cinayetinin ardından sırrın ifşa edildiği pek az davaya bakıldı. JK 1988 pp143 ff. Davasında cinayet büro amiri Hans Holmér istifaya zorlanmasının ardından ünlü yayıncı Ebbe Carlson’a bazı bilgileri sızdırdığından şüphe edildiği gerekçesiyle ayrıntılı bir kovuşturmayla uğradı. Holmér bununla suçlanmıyordu; zira bilgiler cinayetin bulgularını içeren bir kitap yayınlanmak niyetiyle verilmişti. Bilgi iletimi (Sır Kanunu’nda açıklanması yasak kategori bilgilerden sayılmadıkça) bu tür durumlarda suç oluşturmuyordu.

Öteki bir olayda (JK 1989 pp.141 ff) aynı Holmér, şüpheli şahsın yargı kararına dayalı gizli telefon dinlemelerinde elde edilen kayıtları deşifre etmiştir. Bilgiler, Palme cinayeti hakkında dizi-haber yapmak üzere Holmér tarafından bir gazeteciye sözleşilen tarihte teslim edilmiştir. Holmér bu bilgileri aynı zamanda cinayete ilgili bir kitapta da yayınlamıştır. Bilgiler yayınlandığı zaman, Başbakanlık gizli dinleme kayıtlarının sır kapsamında değerlendirilebileceği gerekçesiyle soruşturma başlatmıştır. Bilgi verenin (kaynağın) kimliği bu davada bir sır değildi fakat Başsavcılık gazetecinin nasıl ve ne zaman olgulara ilişkin bilgileri elde ettiğini ayrıntılı olarak öğrenmek istiyordu. Zira gizli bilgilerin da sızdırılmış olabileceğinden şüpheleniyordu.

Mahkemede aleni bir duruşmada Başsavcı, gazeteciye bu bilgileri ne zaman ve nasıl elde ettiğini sordu. Gazetecinin bu sorulara verdiği yanıtlar, bu tür durumlarda sorgulama hakkının ne ölçüde sınırlandırılabilirliğine dair yeni bir tartışma doğurmuştur. Fakat yanıtlar Holmér’in bu bilgileri herhangi bir zamanda ve şifâf aldığına dair suçlamaları haklı çıkarıyordu. Bu, Başsavcının zamanaşımı nedeniyle kovuşturmayı sonlandırmasına neden oldu. Böyle bir duruşmada Mahkemenin kimliğin saklı tutulması hakkına bir istisna getirip getirmeyeceğine karar vermesi gerekir. Bu karar, makul bir şüphe varsa pek âlâ verilebilir. Doğal olarak suçun vafına da bakmak gerekir.

Bu davada cevaplar Başsavcının gazete ile ilgili bilgilerin araştırılmasını olanaksız kılmış fakat tartışmanın sonucu bir norm değişikliğine neden olmuştur. Bu düzenlemeye göre, mahkeme susma hakkını zorla ihlal

edebilecek soruların sorulup- sorulmadığı hususunu dikkatlice gözleyecektir. Bir diğer anlatımla, ayrıntılara dair sorulara (kimlik ve isnad edilen suçtan özge) izin verilmeyecektir.

Basın Özgürlüğü Kanunu'na göre kamu otoritelerinin bilgi suçuna dair makul şüphenin olduğu olaylarda haber kaynağının belli ölçüde anonimlik hakkına saygı gösterilmesi gerekir. Doğal olarak bu kural belli durumlarda soruşturmayı zora sokabilir. Bir savcı mahkemeye gideceği zaman iddianamesini, daha ayrıntılı kovuşturma yapmaya elverişli olarak, dikkatli bir şekilde hazırlamak zorundadır. Şayet birilerinin sözlü bilgi vermeyi teklif ettiğini söylerseniz, Mahkeme bir tanığa (örneğin, gizli damgalı bir belge biçimindeki) bilginin olası elde edilmiş yol ve yordamına dair soruları sormaya müsaade etmeyebilir.

Bu tartışma ve vakalar sır saklama yükümlülüğünün ihlaline oranla basının menfaati ve bilgi kaynağının haklarının çok daha önemli olduğu bazı durumlarda bu türden suçların virtüel olarak araştırılmasının zor olduğu kabul edilir. Menfaatler dengesi, özgür bilgiden yana bir tercih yaratmaktadır.

5. Bilgi Kaynağının Yeni Hakları

Bilgi kaynağının hakları, özellikle anonim kalma hakkının güçlü şekilde korunması, söylenebilecek sözlerin söylenmesi, bilinmesi gereken olguların bilinebilmesi için oldukça önem arzeder. Devlet ve toplumsal yaşama dair bilgiler demokrasi bakımından, yasama organını harekete geçirmenin bir diğer açık nedenidir.

Sık sık dile getirildiği üzere, bu konuları ilgilendiren koşullar, özellikle gizliliğin farklı tonlarına ilişkin kurallar oldukça karmaşık bir görünüm verir. Fakat yasama organının bu alanı sadeleştirmeye dönük açık bir iradesinin olmadığını da eklemek gerekir. En son mevzuat reformu, özel çalışanlarla ilgili haber kaynağının kapsamlı hakları ile ilgili karmaşık düzenlemelere yönelik önerileri kapsamaktadır.

Uzun süre reform tartışmaları kamusal işlerle ilgili bilgiye önemli ölçüde erişim gereksinimine odaklanmaktadır. Bu bilgiler daha çok kamu idaresinin resmi olarak dışında yer alan idarelerden neşet edenlerdir. Son dönemlerde İsveç Parlamentosu sadece yerel ve bölgesel idarelere bağlı limited şirketlerin de tıpkı kamu idareleri gibi açıklık gereklerine uymasına karar vermiştir. Bu prensiplerin devletin tasarrufundaki şirketlere uyarlanması şimdilik gözardı edilmektedir.

Fakat tartışmalar güçlü örgütler, sendika ve şirketlerle ilgili alenilik hakkını da içine almaktadır. Bununla birlikte, bu noktadaki direnç kamu yönetimi ile sanayi arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Kuramsal olarak bu durum kamu hukuku- özel hukuk ayırımına dayanır. Bu ayırımın, kamusal işlerde açıklık ilkesinin özel yaşamın gizliliğinin korunması kuralına karşılık gelsin diye, Esas Teşkilat Kanunu'nda açıklanmış olması gerektiği kabul edilmektedir. Her iki ilke de, anayasa izin verdiği ölçüde istisna getirmesi nedeniyle temel kural olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan, her zaman bilinir olmasa da bireylerin özel yaşamının korunması ile büyük şirket, sendika veya örgütlerin kamunun denetiminden korunması ihtimali arasında önemli bir farkın olduğu akıldan uzak tutulmamalıdır.

Endüstriyel varlıklar ve öteki özel hukuk tüzelkişileri düzeyinde daha kapsamlı bir açıklık için İsveç Parlamentosu birkaç yıl önce anayasal düzeyde güvenceli bir sistem oluşturmak üzere, özel çalışanlara yönelik olarak bilgi kaynağının haklarını güvenceleyen bir düzenleme yapma gereği üzerinde durmaya karar verdi. Kuramsal olarak bu doğal gözükmektedir. Zira bilgi kaynağının korunması, Basın Özgürlüğü Kanunu'nda aksi kararlaştırılmamışsa, ceza yaptırımından bağışıklığı ve tazminat sorumluluğundan beri kılınmasını öngörmektedir. Böylece bu alanda, yukarıda göz önünde sergilendiği üzere, yayınlanmak üzere verilen bilgiler yüzünden çalışanın (bilgi kaynağının) işverene karşı (haksız fiil nedeniyle) sorumluluktan korunması sözkonusudur.

Fakat iş akdine dayalı bir hizmet ilişkisinde işgörenin, özellikle meslek sırrını ifşayı içeren bir fiili yüzünden, işverenin öteki yaptırımlarına karşı ne ölçüde korunduğu tam olarak belli değildir. Bir başka anlatımla, bilgi kaynağının özgürlüğü özel taraflar arasındaki her tür cezai ilişkiyi (sorumluluğu) içerir mi? Bir başka anlatımla sır saklama konusundaki özel bir sözleşmeyi veya sözleşmede zımnen düzenlenmiş olan bu yöndeki (işverenin bir bilgi kaynağı hakkında araştırma yapması ve sözleşmenin ihlali iddiasında çalışana karşı önlem alabilmesine izin veren) bir baskın şartı kapsar mı?

Özel bir Komisyon tarafından önerilen çözüm, bu konumdaki bir bilgi kaynağının özel bir hükümlerle korunması yönünde olmuştur. İşverenle çalışan arasındaki özel bir ilişkide ve özel hukuk tüzelkişileri ile üyeleri arasındaki ilişkide çalışanlar ve/veya üyelere kendi mesleki sırlarını ifşa etme konusunda izin verilmiş olmalıdır. Bu hak sadece kanunla ve Basın Özgürlüğü Kanunu'nda zikredilen belli menfaatler için sınırlandırılabilir.

Bu menfaatler başlıca, endüstriyel sırrın korunması ve toplu iş pazarlığında kararlaştırılan ücrete dair bilgilerin saklanması hususuna yönelik olabilir. Gerçekte ise, yasa tasarısında öngörülen sınırlandırmalar çok sayıda, kapsamı oldukça geniş ve müphemdir. Bir bilgi kaynağı suç işlendiğine dair makul şüpheye sahipse veya güçlü suç emareleri bulunuyorsa, rapor edilen fiil ciddi bir çevre suçu oluşturuyorsa veya sağlığı tehdit eden ağır bir fiil sözkonusu ise veya buna benzer biçimde ifşa edilmesinde önemli bir kamu yararı varsa, yani sırrın ifşası, o olgunun sır olarak kalmasından kamu yararı bakımından daha önemli ise endüstriyel sırrı ifşa edebilir.

1990'daki Komisyon Raporunda sert eleştiriler üzerine Hükümet şimdilik yasa değişikliğine gitmekten vazgeçti. Eleştiri her iki yandan geliyordu. Bir yandan önerilen yasa değişikliğine göre haber kaynağının hakları oldukça zayıf görülüyordu, öte yandan özel hukuk tüzelkişilerinin çalışan ve üyelerinin kapsama dahil edilmediği sistem oldukça karmaşıktı ve nihayetinde sözleşme özgürlüğü ilkesine müdahale oluşturuyordu.

Önceki Komisyon raporundaki tartışmalarla ve rapor sonrası durumla kıyaslandığında sanayinin ihtiyaçlarına vurgu yapma eğiliminde bir artış olduğunu not etmek gerekir. Yukarıda zikredilen özel yaşamın gizliliği temel ilkesine dair tartışmaya ek olarak uluslararası ticaretin artan önemiyle ilintili tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Geriye kalan şey, haber kaynağının haklarına dair belirli şüphe. Bir işverenin bir çalışanını (kamu yararına bilgi verdiği halde) meslek sırrını koruma ödevini ihlal etmesi nedeniyle onu işten kovması, ceza vermesi veya ondan tazminat talebinde bulunması mümkün müdür?

Bazı eleştiriler şüphesiz bu belirsizliğin katlanılabilir olacağı hissi vermektedir. Yasa tasarısına yönelik en önemli çekince belki de acil bir ihtiyacın gösterilmemiş olduğuna yöneliktir.

Öte yandan, bilgi kaynağının kimliği yeterince korunmamıştır. Özellikle işverenin araştırma yapmasına müsaade edildiği ve mevzuatın bilgi kaynağının hakları ve korunmasına dair ayrıntılı kurallardan istisna tanınması gerçekliği karşısında bu türden koruma zafiyeti sözkonusu olabilir. Bu durum, bir çalışanı kamu sağlığı, kamu yararı veya çevre konusunda önemli sonuçlara neden olabilecek olaylar hakkında bilgi vermeyi ihmal etmeye itmektedir. Bilgi kaynağının gelecekteki iş yaşamına dair korku yüzünden veya işverenin tazminat talebi ile karşı karşıya kalmaktan dolayı anayasal hakları kısıtlanmamalıdır.

Bilgi kaynağının haklarını önemli bir mesele olarak görenler için *pacta sunt servanda* gereğince bir çıkış yolu olması gerekir.

Yeni yasa önerisiyle kişiler ve kuruluşlar için özel hayatın gizliliği hakkının sağlayacağı birtakım avantajlar bir başlama noktası olabilir. Halkın menfaatine olabilecek konularda değişime öncülük yapabilecek kişilere (işareti çakanlara) hukuk aracılığıyla bir koruma getirerek sistem daha güçlendirilebilir.